

XUSUSIY MOLIVAVIY NAZORATNI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH
MASALALARI

Oktayeva Yulduz Alisher qizi

Toshkent davlat yuridik universiteti Moliyaviy-huquqiy monitoring yo'nalishi magistranti,
www.yulduzoktayeva@gmail.com

Annotatsiya: Xususiy moliyaviy nazorat iqtisodiy munosabatlar rivojlangan ko'plab mamlakatlarda huquqiy jihatdan ham yaxshi tartibga solingan. Albatta, bunday munosabatlarda iqtisodiy munosabatlarga kirishayotgan taraflar o'zaro moliyaviy holatini o'rganishi nazarda tutilgan. Ushbu ilmiy tadqiqotda xususiy moliyaviy nazoratni huquqiy tartibga solishning asosiy masalalarini tahlil qilish, amaldagi normativ-huquqiy bazani baholash, yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolarni aniqlash va takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar berishga qaratilgan.

Аннотация: Частный финансовый контроль также хорошо регулируется юридически во многих странах с развитыми экономическими отношениями. Разумеется, в таких отношениях предполагается, что стороны, вступающие в экономические отношения, изучают финансовое положение друг друга. Целью данного научного исследования является анализ основных вопросов правового регулирования частного финансового контроля, оценка действующей законодательной базы, выявление возможных проблем и выработка рекомендаций по улучшению.

Abstract: Private financial control is also well regulated legally in many countries with developed economic relations. Of course, in such relations, it is assumed that the parties entering into economic relations study each other's financial situation. This scientific study aims to analyze the main issues of legal regulation of private financial control, evaluate the current legal framework, identify possible problems and make recommendations for improvement.

KIRISH

Xususiy moliyaviy nazorat bozor iqtisodiyotining muhim tarkibiy qismi bo'lib, resurslarning samarali taqsimlanishini ta'minlaydi va iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi. Biroq, uning tartibga solinmagan faoliyati moliyaviy beqarorlik, bozorni manipulyatsiya qilish va boshqa salbiy iqtisodiy oqibatlariga olib kelishi mumkin. Shuning uchun xususiy moliyaviy nazoratni huquqiy tartibga solish birinchi darajali ahamiyatga ega. Xedj-fondlar, xususiy sarmoya firmalari, oilaviy ofislar va boshqa bank bo'lmagan moliyaviy sub'ektlarning ta'sirining kuchayishi bilan tavsiflangan xususiy moliyaviy nazoratning kuchayishi murakkab huquqiy va tartibga solish muammolarini keltirib chiqardi. Jahon moliya tizimidagi ushbu sub'ektlarning ko'lamining kengayishi va o'zaro bog'liqligi innovatsiyalarni rag'batlantirish va tizimli xavflarni yumshatish o'rtasida nozik muvozanatni ta'minlaydigan keng qamrovli va moslashuvchan huquqiy bazani talab qiladi.

Xususiy moliyaviy nazoratni huquqiy tartibga solish murakkab va ko'p qirrali masala bo'lib, ham iqtisodiy samaradorlikni, ham moliyaviy barqarorlikni ta'minlaydigan

mutanosib yondashuvni taqozo etadi. Bu paydo bo'lgan muammolarni hal qilish va moliyaviy tizimning yaxlitligini saqlash uchun doimiy moslashishni talab qiladi.

Ushbu tezisda tegishli huquqiy nizomlar, me'yoriy hujjatlar, sud amaliyoti, ilmiy nashrlar va xalqaro tashkilotlar hisobotlarini har tomonlama ko'rib chiqishni o'z ichiga olgan keng qamrovli tadqiqot metodologiyasi qo'llaniladi. Shuningdek, u eng yaxshi amaliyotlar va yuzaga kelishi mumkin bo'lgan tuzoqlarni aniqlash uchun turli yurisdiksiyalardagi me'yoriy-huquqiy bazalarning qiyosiy tahliliga asoslanadi.

Asosiy qism

Xususiy moliyaviy nazoratni huquqiy tartibga solishga oid adabiyotlar huquq, iqtisod, moliya, siyosatshunoslik kabi turli fanlarni qamrab olgan keng va xilma-xildir. U tartibga solishning mantiqiy asoslari, tartibga solish vositalarini loyihalash, nazorat qiluvchi organlarning roli, tartibga solishning bozor ishtirokchilariga ta'siri va transchegaraviy tartibga solish muammolari kabi keng ko'lamli mavzularni o'z ichiga oladi.

Xususiy moliyaviy nazoratni tartibga solishning asosiy muammolaridan biri bu sub'ektlarning o'ziga xos xilma-xilligi va moliyaviy bozorlarning o'zgaruvchan tabiatidan kelib chiqadi. Tartibga soluvchi standartlardagi yurisdiksiya nomutanosibliigi tartibga soluvchi arbitraj uchun imkoniyatlar yaratadi, bunda firmalar strategik jihatdan kamroq nazoratni qo'llash uchun ko'chib o'tadi. Ushbu muammoni hal qilish xalqaro tartibga solish standartlarini uyg'unlashtirish va nazorat qiluvchi organlar o'rtasida transchegaraviy hamkorlikni rivojlantirish bo'yicha birgalikdagi sa'y-harakatlarni talab qiladi.

Xususiy moliyaviy sub'ektlar bozor likvidligini ta'minlash va investitsiyalarni osonlashtirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Biroq, ularning an'anaviy bank institutlari bilan murakkab aloqalari tizimli xavf-xatar yuqishi haqida tashvish uyg'otadi. Moliyaviy tizimning barqarorligini ta'minlash uchun kuchli stress testlari, kapitalning yetarliligi bo'yicha qat'iy talablar va oshkor qilish bo'yicha kengaytirilgan majburiyatlar juda muhimdir. Ushbu chora-tadbirlar regulyatorlarga bozor o'zgaruvchanligi sharoitida moliyaviy barqarorlikni ta'minlab, yuzaga kelishi mumkin bo'lgan ta'sirlarni baholash va boshqarish imkonini beradi.

Xususiy moliyaviy mahsulotlar ko'pincha yuqori xavfga chidamlilik va murakkab moliyaviy vositalarni tushunishga ega bo'lgan murakkab investorlarga xizmat qiladi. Shunga qaramay, standartlashtirilgan shaffoflik amaliyotining yo'qligi ma'lumotlarning assimetriyasiga va noto'g'ri rag'batlantirishga olib kelishi mumkin. Shaffoflik talablarini kuchaytirish, xususiy moliya subyektlariga ishonchli majburiyatlarni yuklash, to'lovlar va risklarni aniq va har tomonlama oshkor etishni rag'batlantirish investorlar manfaatlarini himoya qilish va adolatli bozor amaliyotini qo'llab-quvvatlashda muhim qadamdir. O'zbekiston misolida aytadigan bo'lsak, bu sohada qo'llanilishi mumkin bo'lgan qonun hujjatlari mavjud bo'lib, ular jumlasiga Soliq kodeksi, "Auditorlik faoliyati to'g'risida"gi qonun, "O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Davlat moliyaviy nazorati inspeksiyasi to'g'risida"gi nizom kabi normalar mavjud bo'lishiga qaramasdan, sohani tartibga solishga mo'ljallangan yaxlit norma ishlab chiqish maqsadga muvofiq. Chunki xususiy moliyaviy munosabatlarda nazorat qiluvchi sifatida davlat emas, munosabatlarga kirishayotgan taraflar bo'lishi ularni huquqiy manfaatlarini himoya qilishning kafolati bo'lar edi.

Shuningdek, moliyaviy texnologiyaning (fintech) jadal rivojlanishi va markazlashmagan moliyaning (DeFi) paydo bo'lishi yangi tartibga solish muammolarini keltirib chiqaradi. Regulyatorlar moliyaviy barqarorlikni saqlash va iste'molchilar manfaatlarini himoya qilish bilan birga ushbu yangiliklarga moslashish uchun faol yondashuvni qo'llashlari kerak. Regulyatorlar va sanoat manfaatdor tomonlari o'rtasidagi tartibga soluvchi qum qutisi ("Qum qutisi" atamasi to'g'rirog'i bolalarning qum qutisi tushunchasidan kelib chiqqan bo'lib, bolalar real dunyoga hech qanday zarar yetkazmasdan qurish, yo'q qilish va tajriba o'tkazishlari mumkin bo'lgan o'yin maydoni. Xuddi shunday, raqamli sandbox ham o'zining cheklangan maydonidan tashqarida hech qanday ta'sir ko'rsatmasdan tajriba va sinov o'tkazish imkonini beradi) va hamkorlik tashabbuslari moliyaviy sektor va butun jamiyat uchun foydali bo'lgan texnologik taraqqiyot uchun qulay muhitni yaratib, mas'uliyatli innovatsiyalarni osonlashtirishi mumkin.

Xususiy tashkilotlar tomonidan ko'rib chiqiladigan moliyaviy ma'lumotlarning katta miqdori ma'lumotlarning maxfiyligi va xavfsizligi bilan bog'liq axloqiy tashvishlarni keltirib chiqaradi. Kiberxavfsizlik bo'yicha qat'iy choralar, ma'lumotlarni himoya qilish tamoyillariga qat'iy rioya qilish va ma'lumotlarni boshqarishning shaffof amaliyoti jamoatchilik ishonchini saqlash va maxfiy ma'lumotlarni himoya qilish uchun muhim ahamiyatga ega. Bundan tashqari, xususiy moliyaviy faoliyatning global tabiati potentsial tartibga solishdagi kamchiliklarni bartaraf etish, noqonuniy moliyaviy oqimlarning oldini olish va bozorning barcha ishtirokchilari uchun teng sharoitlarni ta'minlash uchun xalqaro hamkorlikni talab qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, xususiy moliyaviy nazoratni huquqiy tartibga solish doimiy jarayon bo'lib, rivojlanayotgan moliyaviy jarayonlarga doimiy moslashishni talab qiladi. Xususiy moliya sub'ektlari oldida turgan muammolarni hal qiluvchi keng qamrovli va dinamik me'yoriy-huquqiy baza moliyaviy barqarorlikni ta'minlash, investorlarni himoya qilish va axloqiy amaliyotlarni ta'minlash uchun juda muhimdir. Sohaga oid yakdil normani ishlab chiqish ushbu yo'nalishda amalga oshirilish mumkin bo'lgan eng katta yutuq bo'ladi. Normativ-huquqiy hujjatlarni uyg'unlashtirish, tizimli xavflarni kamaytirish, shaffoflik, texnologik moslashuv va axloqiy jihatlarga ustuvor ahamiyat berib, siyosatchilar barqaror iqtisodiy o'sish va global moliyaviy barqarorlikka hissa qo'shadigan mustahkam, mas'uliyatli va innovatsion xususiy moliya sektorini qo'llab-quvvatlovchi mustahkam qonunchilik bazasini yaratishi mumkin bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi, 01.01.2020 yilda kuchga kirgan
2. "O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Davlat moliyaviy nazorati inspeksiyasi to'g'risida" nizom 05.08.2022 yildagi MVQ-431-son ilova
3. "Auditorlik faoliyati to'g'risida"gi qonun 25.02.2021 yildagi O'RQ-677-son
4. Moliyaviy nazorat. Darslik.V.SH.Nuritdinova, M.A.Sharapova – T: "Iqtisod-moliya", 2019

5. Armour J. & Skeel D.A.(2016). The Law and Finance of Corporate Acquisitions. Foundation Press
6. Coffee J.C.(2006) Gatekeepers: The Professions and Corporate Governance. Oxford University Press
7. International Monetary Fund. (2010) Global Financial Stability Report: Managing Systemic Risk in a Global Economy. IMF
8. Jackson, H. E. (2016) International Economic Law. Foundation Press
9. La Porta R., Lopez-de-Silanes F. & Shleifer A. (2008). The Economic Consequences of Legal Origins. Journal of Economic Literature, 46(2), 285-332.
10. Pistor, K. (2019). The Code of Capital: How the Law Creates Wealth and Inequality. Princeton University Press.
11. Schwarcz, S. L. (2018). Systemic Risk. Duke Law Journal, 67(2), 237-308.
12. Tarullo, D. K. (2017). Financial Regulation: Balancing Stability and Growth. Polity Press.